

ALKOHOL V KAŽDODENNOM ŽIVOTE STREDOVEKÝCH ĽUDÍ

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2023.71.4.1>

Téma alkoholických nápojov, ich výroby, konzumácie a sociálneho, kultúrneho, medicínskeho či hospodárskeho významu, patrí k obľúbeným témam európskej historiografie.* Táto téma zapadá do okruhu moderných prístupov k dejinám „človeka“, tzv. historickej antropológie, ktorá je v európskej medievistike uprednostňovaná. Slovenská historiografia sa doposiaľ sústreďovala skôr na hospodársku alebo technickú stránku problematiky produkcie alkoholických nápojov. Kultúrnym dejinám alkoholických nápojov a s tým súvisiacej téme životosprávy stredovekého človeka sa s výnimkou niektorých čiastočných prác doposiaľ nevenovala systematická ani primeraná pozornosť.

Z toho dôvodu sa kolektív historikov v rámci niekoľkoročného výskumného projektu venoval problematike alkoholických nápojov v širšom kontexte, teda nielen výrobe alkoholických nápojov, či samotnému „pitiu“ alkoholických nápojov, ale predmet skúmania rozšírili aj na ďalšie oblasti: životosprávu, stravu, profylaxiu, medicínu, životný štýl, kriminalitu, právo atď.** Výsledkom viacročného bádania bola medzinárodná konferencia

Alkoholické nápoje ako kultúrno-historický fenomén, ktorá sa uskutočnila v Bratislave v dňoch 13. – 14. júna 2023. Na konferencii odznelo 23 referátov slovenských, poľských, ukrajinských, maďarských a českých historikov, ktoré sa venovali obdobiu od antiky až po raný novovek. Účastníci sa venovali témam ako pestovanie viniča, výroba vína, obchod s vínom, jeho význam v ekonomike, ale aj problematike pestovania chmeľu, konzumácie a výroby piva, ako aj pivovarom v mestách a na šľachtických panstvách. Okrajovo sa dotkli aj problematiky kultúrneho významu vína ako luxusnej komodity (víno ako luxus, druhy vína, víno ako predmet daru, „kráľovské“ vína, t. j. druhy vín). V súvislosti s druhmi a kvalitou vína odzneli aj referáty venované jeho exportu a importu. V súvislosti s konzumáciou vína sa niektorí odborníci venovali problematike kriminality, ktorá súvisela s konzumáciou alkoholických nápojov (vychádzali zo súdnych kníh, mestského práva či Archívu apoštolskej penitenciárie v Ríme). Významné bolo aj využitie alkoholických nápojov v stredovekej medicíne, čo bolo tiež obsahom niektorých prednesených príspevkov. Dôležitým tematickým okruhom v súvislosti s alkoholickými nápojmi bolo ich využitie a konzumácia na kráľovských a aristokratických dvoroch, teda najmä pri hostinách a slávnostiach. Odzneli aj zaujímavé príspevky, ktoré sa venovali genderovému pohľadu na problematiku

konzumácie vína, teda do akej miery pili alkohol ženy a deti. S tým súvisela téma boja proti alkoholizmu a nadmernej konzumácii alkoholu, ktorá viedla k rôznym viac či menej úspešným pokusom o reguláciu pitia alkoholických nápojov, najmä v mestskom prostredí.

Čiastočným výstupom vyššie uvedenej medzinárodnej konferencie je toto monotematické číslo *Historického časopisu*. Autori svoje konferenčné príspevky rozpracovali do podoby kratších či dlhších štúdií. Príspevky sme vybrali tak, aby pokryli rôzne aspekty tejto mimoriadne zaujímavej problematiky. Medzi štúdie sme zaradili všeobecnejšie ladenú štúdiu Daniely Dvořákovéj, ktorá sleduje úlohu vína v živote stredovekého človeka, a to od prenatálneho obdobia až po posmrtné ošetrovanie telesných pozostatkov. Petr Kozák sa na základe účtov kráľovského dvora panovníckej dynastie Jagelovcov venoval sociálnym a kultúrnym aspektom konzumácie alkoholických nápojov na dvoroch tejto panovníckej dynastie na prelome 15. a 16. storočia. Dvojica historikov Jan Škvřňák a Michael Škvřňák rozoberala účty českých panstiev do husitskej revolúcie z hľadiska zápisov o alkoholických nápojoch. Martin Vincurský analyzoval vizitačné protokoly, v prvom rade vizitačný protokol pražského arcidiakona Pavla z Janovic zo 14. storočia, a to z hľadiska výskytu opilstva a opilcov.

Do rubriky Rozhľady sme zaradili kratšie a tematicky užšie štúdie: Tomáša Homolu o alkohole na hostinách neskorostredovekých uhorských kráľov, Žofie Lysej o víne a vinohradníctve na území dnešného západného Slovenska z hľadiska mestského práva a Vitaliya Nagirnyho o vplyve alkoholu na vojenské ťaženia v Rusi v 11. a 12. storočí.

Verím, že výskum kultúrnych dejín výroby a konzumácie alkoholických nápojov sa s ukončením štvorročného projektu neuzavrie a v budúcnosti sa dočkáme aj kolektívnej monografie, ktorá by pokryla široké spektrum otázok, ktoré sa viažu k tejto problematike.

* Základnú bibliografiu pripájam v zozname literatúry na konci tohto príspevku.

** Projekt VEGA 2/0089/20 *Štúdie k životospráve stredovekého človeka. Alkohol ako kultúrno-historický fenomén* riešený v Historickom ústave v rokoch 2020 – 2023.

O autorovi / About the author

PhDr. Daniela Dvořáková, DrSc.

Historický ústav SAV, v. v. i.

Klemensova 19, P. O. Box 198, 814 99 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: histdvor@savba.sk

<https://orcid.org/0000-0002-1684-158X>

<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=37083139500>

<https://www.webofscience.com/wos/author/record/1852679>

Zoznam použitých prameňov a literatúry/List of references and literature

Sekundárne zdroje / Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok / Monographs

- BENNETT, J. Ale. *Beer and Brewsters in England. Women's Work in a Changing World*. New York: Oxford University Press, 1996.
- BHOTE, Tehmina. *Medieval Feasts and Banquets: Food, Drink and Celebration in the Middle Ages*. New York: Rosen Central, 2004.
- DOUGLAS, Mary, ed. *Constructive Drinking. Perspectives on Drink from Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
- ETTING, Vivian. *The Story of the Drinking Horn. Drinking Culture in Scandinavia During the Middle Ages*. Studies in Archaeology and History 21. Copenhagen: National Museum of Denmark, 2013.
- FIKENTSCHER, Rüdiger, ed. *Trinkkulturen in Europa*. Halle (Saale): Mitteldeutscher Verlag, 2008.
- HENGARTNER, Thomas a MERKI, Christoph Maria, eds. *Genussmittel. Eine Kulturgeschichte*. Frankfurt am Main: Insel-Verlag, 2001.
- HIRSCHFELDER, Gunther a TRUMMER, Manuel. *Bier. Eine Geschichte von der Steinzeit bis heute*. Stuttgart: Theiss Verlag, 2016.
- HRIVŇÁK, Štefan. *Vino v prameňoch. Dokumenty k dejinám malokarpatského vinohradníctva*. Bratislava: Marenčin PT, 2018.
- HÜBNER Manfred a HÜBNER, Regina. *Trink, Brüderlein, trink. Illustrierte Kultur- und Sozialgeschichte deutscher Trinkgewohnheiten*. Leipzig: Edition Leipzig, 2004.
- MARTIN, A. Lynn. *Alcohol, Sex and Gender in Late Medieval and Early Modern Europe*. New York: Palgrave, 2001.
- PHILLIPS, Roderick. *Die große Geschichte des Weins*. Frankfurt am Main: Campus Verlag, 2003.
- RASMUSSEN, Seth. *The Quest for Aqua Vitae: The History of Alcohol from Antiquity to the Middle Ages*. Springer, 2014.
- ROSE, Susan. *The Wine Trade in Medieval Europe 1000–1500*. London; New York: Continuum, 2011.
- SANDGRUBER, Roman. *Bittersüße Genüsse. Kulturgeschichte der Genußmittel*. Wien; Köln; Graz: Böhlau, 1986.
- SCHIVELBUSCH, Wolfgang. *Das Paradies, der Geschmack und die Vernunft. Eine Geschichte der Genußmittel*. Frankfurt am Main: Fischer, 1992.
- SPODE, Hasso. *Alkohol und Zivilisation. Berausung, Ernüchterung und Tischsitten in Deutschland bis zum Beginn des 20. Jahrhunderts*. Berlin: Tara-Verlag, 1991
- SPODE, Hasso. *Die Macht der Trunkenheit: Kultur- und Sozialgeschichte des Alkohols in Deutschland*. Oplagen: Leske-Budrich, 1993.
- SYMONDS, John Addington. *Wine, Women and Song. Students' Songs of the Middle Ages*. Mineola, New York: Dover, 2002.
- UNGER Richard W. *Beer in the Middle Ages and the Renaissance*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2007.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách / Articles in Journals, Chapters in Monographs

HIRSCHFELDER, Gunther. Der Mythos vom Elendstrinken. In *Nahrungskultur. Essen und Trinken im Wandel, Der Bürger im Staat*, 2002, č. 4. s. 219-225.

SPODE, Hasso. Trinkkulturen in Europa. Strukturen, Transfers, Verflechtungen. In WIENAND, Johannes a WIENAND, Christiane, eds. *Die kulturelle Integration Europas*. Wiesbaden: VS-Verlag, 2010, s. 361-391.